

Sylvia Buregwa-Czuma, Katarzyna Garwol

DEFINICJE, WŁAŚCIWOŚCI I FUNKCJE SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

DEFINITIONS, PROPERTIES AND FUNCTIONS OF INFORMATION SOCIETY

Słowa kluczowe: informacja, społeczeństwo, wiedza, technologie

Key words: information, society, knowledge, technology

Streszczenie

Społeczeństwo informacyjne jest stosunkowo nową formą społeczną, która rozwija się wraz ze stale rosnącym dostępem do informacji i stale rosnącym jej znaczeniem w społeczeństwie. Równocześnie z próbami zdefiniowania czym jest ten nowy rodzaj formy społecznej pojawiły się próby wyodrębnienia jego najważniejszych cech i funkcji, jakie ono spełnia we współczesnych gospodarkach. Wśród badaczy tego zjawiska nie ma zgody zarówno co do samej jego definicji, jak i do najważniejszych właściwości oraz zadań, które przed nim stawia obecna cywilizacja.

Abstract

Information society is a relatively new social form which is developing along with constantly increasing access to information and its still growing importance in the society. Along with trials to define what this new type of social form is, there have appeared trials to distinguish its most important features and functions, which it fulfils in modern economies. There is no agreement among scientists working on this phenomenon as to its definition as well as the most important properties and tasks which it faces in a current civilization.

Wstęp

Definicji określających czym jest społeczeństwo informacyjne jest wiele i wskazują one na różne aspekty funkcjonowania tej nowej formy społecznej. Nie ma również spójnego zdania wśród osób zajmujących się tym problemem, co do zadań, jakie niesie ze sobą społeczeństwo informacyjne i co do jego głównych cech. Społeczeństwem informacyjnym zazwyczaj nazywa się społeczność znajdującą się na odpowiednio wysokim poziomie rozwoju technologicznego, dla której najcenniejszym i powszechnym dobrem wymiennym jest informacja,

a najważniejszym kryterium rywalizacji pomiędzy państwami jest dostęp do informacji i możliwość jej kreowania¹.

Spółeczeństwo informacyjne zmienia się wraz z postępowem technologicznym i stanowi nieocenione pole do obserwacji dla badaczy z różnych dziedzin nauki. Zjawiskiem tym zajmują się socjologowie, politolodzy, przedstawiciele nauk technicznych, ekonomiści, prawnicy i znawcy mediów².

Interdyscyplinarny charakter badań nad tą nową formą społeczną powoduje, że późniejsze definicje są bogate i obejmują wieloaspektowość tego zjawiska.

1. Definicje społeczeństwa informacyjnego

Termin „społeczeństwo informacyjne” (jap. *johoka shakai*) pierwszy raz pojawił się w artykule japońskiego naukowca – Tadao Umesamo w roku 1963, opisującym ewolucję społeczeństwa opartego na technologiach informatycznych. Do świata nauki ma w rozprawie pod tytułem *Wprowadzenie do teorii informacji* (ang. *Introduction to Information Theory*)³ wprowadził go w 1968 roku inny Japończyk – Kenichi Koya.

Do dnia dzisiejszego termin „społeczeństwo informacyjne” nie doczekał się jednolitej wykładni interpretacyjnej. Charakteryzuje go różnorodność i wielopłaszczyznowość definicji. Kluczowym terminem jest tutaj „informacja”, która dzięki wynalazkom i rozwojowi technologii telekomunikacyjnych stała się wszechobecna, wszechmocna i wszechdostępna⁴. Pomimo że większość autorów używa określenia „społeczeństwo informacyjne” w literaturze przedmiotu używa się takich określeń jak: społeczeństwo wiedzy, społeczeństwo sieciowe, społeczeństwo informatyczne, społeczeństwo medialne itp.⁵ Każde z tych określeń zwraca uwagę na inny wymiar nowego typu społeczeństwa.

¹ Z. Stempnakowski, *Administracja elektroniczna* [w:] *Spółeczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, red. A. Szewczyk, Warszawa 2007, s. 48.

² L.W. Zacher, *Polskie badania nad społeczeństwem informacyjnym: przegląd wybiórczy*, [w:] *Polskie doświadczenia w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego: dylematy cywilizacyjno-kulturowe*, red. L. Haber, Kraków 2001, s. 55.

³ M. Nowina-Konopka, *Istota i rozwój społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Spółeczeństwo informacyjne. Istota, rozwój, wyzwania*, red. M. Witkowska, K. Cholawo-Sosnowska, Warszawa 2006, s. 48; L.W. Zacher, *Polskie badania nad społeczeństwem informacyjnym: Przegląd wybiórczy*, [w:] *Polskie doświadczenia w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego: dylematy cywilizacyjno-kulturowe*, red. L. Haber, Kraków 2001, s. 55.

⁴ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe: teorie analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 2005, s. 291.

⁵ L.H. Haber, *Poznawcze aspekty badań nad społecznością informacyjną* [w:] *Mikrosoczeństwo informacyjne. Na przykładzie miasteczka internetowego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie*, red. L.H. Haber, Kraków 2001, s. 43–44.

W Stanach Zjednoczonych termin „społeczeństwo informacyjne” pojawił się dzięki Erwinowi Markerowi i Marcowi Poratowi w roku 1975 na konferencji OECD (Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)⁶. W 1998 roku Komitet ds. Polityki Informatyzacji, Komputeryzacji i Telekomunikacji (ang. *Committee for Information, Computer and Communications Policy*) wydał sprawozdanie, w którym uznano, że społeczeństwo jutra będzie w dużym stopniu społeczeństwem informacyjnym. Opierając się na społecznym podziale pracy, „społeczeństwem informacyjnym będziemy nazywać zbiorowość, w której co najmniej 50% plus jedna osoba spośród czynnych zawodowo zatrudnionych jest przy przetwarzaniu informacji”⁷.

Dla Europejczyków termin „społeczeństwo informacyjne” wprowadzili dwaj francuscy socjologowie Alain Minc i Simon Nora, którzy użyli go w raporcie z 1978 roku pod tytułem „L'Informatisation de la Société”.

Popularność jednak określenie to zawdzięcza komisarzowi UE w latach 1993–1999, Niemcowi Martinowi Bangemannowi, dzięki opublikowanemu w 1994 roku raportowi *Europa a społeczeństwo globalnej informacji – zalecenia dla Rady Europejskiej* (ang. *Europe and the Global Information Society: Recommendations to the European Council*), który potocznie nazwano raportem Bangemanna⁸.

W 1999 roku profesor informatyki stosowanej na Uniwersytecie Bremen – Hubert Kubicek, określił społeczeństwo informacyjne jako formację społeczno-gospodarczą, gdzie decydującą rolę odgrywa produktywne wykorzystanie informacji oraz intensywna produkcja nakierowana na wiedzę. Według Kubicka społeczeństwo można wówczas nazwać informacyjnym, gdy obywatele intensywnie wykorzystują informację⁹.

Na polskim gruncie pojawiło się także wiele interesujących definicji społeczeństwa informacyjnego. Jedną z nich jest autorstwa Kazimierza Krzysztofka i Marka S. Szczepańskiego, którzy społeczeństwem informacyjnym nazwali społeczeństwo, w którym informacje intensywnie wykorzystuje się w życiu społecznym, kulturalnym, ekonomicznym i politycznym.

Bogate środki komunikacji i przetwarzania informacji są tu podstawą tworzenia większości dochodu narodowego i stanowią źródło utrzymania dla większości ludzi¹⁰.

⁶ K. Doktorowicz, *Europejski model społeczeństwa informacyjnego: polityczna strategia Unii Europejskiej w kontekście globalnych problemów wieku informacji*, Katowice 2005, s. 58.

⁷ J. Papińska-Kacperek, *Społeczeństwo informacyjne*, Warszawa 2006, s. 17.

⁸ Tamże, s. 15–16.

⁹ Tamże, s. 17.

¹⁰ K. Krzysztofek, M.S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój: od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Katowice 2005, s. 170.

Popularna jest również definicja, którą za Tomaszem Goban-Klasem przytacza Justyna Kędra. Według niej społeczeństwo można nazwać informacyjnym wówczas, gdy posiada nie tylko rozwinięte środki przetwarzania i komunikowania, ale środki te są również podstawą tworzenia dochodu narodowego i dostarczają źródło utrzymania dla większości społeczeństwa¹¹.

Zagadnieniem społeczeństwa informacyjnego zajmują się nie tylko środowiska naukowe, ale także instytucje państwowe. W 1996 roku Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji wydała raport „Społeczeństwo informacyjne w Polsce”, który mówi, że: „społeczeństwo staje się informacyjnym, gdy osiąga stopień rozwoju oraz skali i skomplikowania procesów społecznych i gospodarczych wymagający zastosowania nowych technik gromadzenia, przetwarzania, przekazywania i użytkowania olbrzymiej masy informacji generowanej przez owe procesy. W takim społeczeństwie:

- informacja i wynikająca z niej wiedza oraz technologie są podstawowym czynnikiem wytwórczym, a wszechstronnym czynnikiem rozwoju jest wykorzystywanie teleinformatyki,
- siła robocza składa się w większości z pracowników informacyjnych,
- większość dochodu narodowego brutto powstaje w obrębie szeroko rozumianego sektora informacyjnego”¹².

Obszerna i wyczerpująca definicja tego terminu znajduje się w opracowaniu *ePolska – Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006*. Społeczeństwem informacyjnym nazwano tu nowy system społeczny, który kształtuje się w krajach o wysokim stopniu rozwoju technologicznego, gdzie podstawowymi czynnikami konkurencyjności w przemyśle i w usługach jest zarządzanie informacją, jej jakość i szybkość przepływu. Stopień rozwoju wymaga zaś stosowania nowych technik gromadzenia, przetwarzania, przekazywania i użytkowania informacji¹³.

2. Właściwości i funkcje społeczeństwa informacyjnego

Jako pierwszy cechy społeczeństwa informacyjnego wyróżnił Daniel Bell. Według Bella zaliczyć do nich można¹⁴:

¹¹ J. Kędra, *Wybranie aspekty funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Społeczeństwo informacyjne: stan i kierunki rozwoju w świetle uwarunkowań regionalnych*, red. Colin F. Hales, Rzeszów 2008, s. 54.

¹² J.S. Nowak, *Społeczeństwo informacyjne – geneza i definicje*, por. http://www.silesia.org.pl/upload/Nowak_Jerzy_Spolczenstwo_informacyjne-geneza_i_definicje.pdf (dostęp: 31.08.2010 r.).

¹³ *ePolska – Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006*, Ministerstwo Gospodarki, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 11 września 2001, s. 67–68.

¹⁴ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe...*, s. 290.

- centralne znaczenie wiedzy teoretycznej, która jest źródłem polityki i innowacji,
- dominację w strukturze zawodowej specjalistów i naukowców,
- dominację sektora usług w gospodarce,
- rozwój sektora czwartego (tj. finanse, ubezpieczenia itd.) oraz sektora piątego (tj. zdrowie, nauka, oświata),
- orientację na społeczną kontrolę rozwoju techniki,
- podejmowanie decyzji politycznych i społecznych poprzez tworzenie „technologii intelektualnych”.

Bell jest również autorem pracy wydanej w 1973 roku pod tytułem *The Coming of Post-Industrial Society*, gdzie mianem społeczeństwa postindustrialnego określił społeczeństwo, w którym więcej osób znajduje zatrudnienie w sektorze usług niż w sektorach rolniczym i przemysłowym. W takim społeczeństwie to nie ziemia i kapitał są głównym zasobem, a wiedza i informacja. Centralne miejsce zajmują tu: wiedza teoretyczna, zorientowanie na kontrolę społeczną rozwoju techniki oraz tworzenie technologii intelektualnych, które stanowią podstawę podejmowania decyzji w sferze społecznej i politycznej¹⁵.

Prace Bella zainspirowały Fritza Machlupa, który podał szczegółową klasyfikację cech społeczeństwa wiedzy. Uznał, że system edukacji, środki masowego przekazu, instytucje naukowe, banki danych, biblioteki itp. stały się już w I połowie lat sześćdziesiątych XX w. główną siłą amerykańskiej gospodarki, rozwijając się w tempie o wiele szybszym niż tradycyjny przemysł i szkolnictwo¹⁶.

Wyczerpująco właściwości społeczeństwa informacyjnego omówiono na stronach Urzędu Integracji Europejskiej. Za podstawowe uznano tu takie cechy jak¹⁷:

- wysoko rozwinięty sektor usług, zwłaszcza sektor usług nowoczesnych, takich jak: bankowość, finanse, telekomunikacja, informatyka, badania i rozwój oraz zarządzanie,
- gospodarka oparta na wiedzy,
- wysoki poziom skolaryzacji społeczeństwa,
- rosnące w strukturze zawodowej znaczenie specjalistów i naukowców,
- olbrzymi rozmiar przepływu informacji,
- postępujący proces decentralizacji państwa,
- renesans społeczności lokalnej.

¹⁵ J.S. Nowak, *Spoleczeństwo informacyjne...*

¹⁶ K. Krzysztofek, M.S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój...*, s. 171.

¹⁷ [http://www.cie.gov.pl/www/serce.nsf/0/6A1F328341480FEAC1256F6A0038762F?](http://www.cie.gov.pl/www/serce.nsf/0/6A1F328341480FEAC1256F6A0038762F?Open) Open (dostęp: 31.08.2010 r.).

Do listy tej można również dodać¹⁸:

- wytwarzanie informacji – która odnosi się do masowego charakteru informacji, masowego zapotrzebowania na informację i masowego sposobu jej wykorzystania,
- przechowywanie informacji – wskazuje na techniczne aspekty gromadzenia i magazynowania informacji,
- przetwarzanie informacji – mówi o standardach umożliwiających ujednolicony opis i wymianę informacji,
- przekazywanie informacji – polega na przekazywaniu informacji bez konieczności uwzględniania barier czasu i przestrzeni,
- pobieranie informacji – daje możliwość pobierania informacji z Internetu przez wszystkich zainteresowanych,
- wykorzystanie informacji – odnosi się do powszechnego, otwartego i nielimitowanego korzystania z Internetu jako źródła informacji. Jest to tym samym najważniejsza cecha społeczeństwa informacyjnego.

Spółeczeństwo informacyjne spełnia szereg ważnych funkcji we współczesnych gospodarkach. Według Marii Nowiny-Konopki funkcje społeczeństwa informacyjnego są zróżnicowane w zależności od regionu występowania oraz fazy wdrożenia. Zaliczyć do nich można¹⁹:

- **funkcję edukacyjną** – mającą na celu uświadomienie społeczeństwu rosnącego znaczenia konieczności podnoszenia kwalifikacji oraz upowszechnienie wiedzy naukowej,
- **komunikacyjną** – której zadaniem jest stworzenie możliwości harmonijnego komunikowania się i funkcjonowania wielu różniących się od siebie grup w obrębie jednej całości, jaką jest społeczeństwo informacyjne,
- **socjalizacyjną i aktywizacyjną** – dzięki tej funkcji osoby czasowo lub stale wyłączone z możliwości swobodnego funkcjonowania w społeczeństwie, mogą wykorzystać swój potencjał intelektualny głównie dzięki telepracy. Ma to znaczenie szczególnie dla osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych oraz matek wychowujących dzieci,
- **partycypacyjną** – dzięki której wiele osób może aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym państwa i korzystać z prawa wyborczego, głównie dzięki możliwości prowadzenia w Internecie debat publicznych i możliwości głosowania poprzez sieć,
- **organizatorską** – której zadaniem jest stworzenie warunków sprzyjających konkurencyjności na rynku teleinformatyki i możliwości funkcjonowania na nim wszystkich grup społecznych,

¹⁸ M. Witkowska, K. Cholawo-Sosnowska (red.), *Spółeczeństwo informacyjne...*, s. 20–21.

¹⁹ Tamże, s. 21–23.

- **ochronną i kontrolną** – mającą za zadanie stworzenie mechanizmów obrony obywateli i instytucji państwowych przed wirtualną przestępczością.

Cechy i funkcje społeczeństwa informacyjnego ewaluują wraz z postępem, jaki niesie ze sobą współczesna cywilizacja i związanym z nim dostępem i sposobem wykorzystywania informacji, która w tej nowej formie społecznej stanowi nieocenioną wartość.

Zakończenie

Spośród wielu definicji i podejść do analizowanego zagadnienia na pierwszy plan wysuwa się coraz większe znaczenie ekonomiczne, społeczne i polityczne społeczeństwa informacyjnego. Dobro, jakim jest nabywanie i posiadanie informacji stanowi nowe zjawisko w historii cywilizacji. Technologie informatyczne poza wieloma korzyściami, takimi np. jak poprawa jakości życia, niosą za sobą zagrożenia, takie jak: ryzyko naruszenia prywatności i bezpieczeństwa jednostki, rozwarstwienie społeczne, wytyczające podziały i prowadzące do izolacji jednostek o ograniczonym dostępie do technologii informacyjnych, zwrot kultury ku technicznym narzędziom i automatyzacji, zagrożenia intelektualne i bezkrytyczne zaufanie do źródeł informacji. W kontekście wyzwań stojących przed społeczeństwem informacyjnym konieczne są nowe regulacje prawne, nieunikniona jest transformacja i zmiany organizacyjne w administracji i przedsiębiorstwach państwowych w zakresie budowy infrastruktury społeczeństwa informacyjnego. Znamiennym faktem wskazującym na rosnące znaczenie procesu informatyzacji społecznej było przyjęcie 27 marca 2006 r. rezolucji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych ustanawiającej dzień 17 maja Światowym Dniem Społeczeństwa Informacyjnego.

Bibliografia

- Doktorowicz K., *Europejski model społeczeństwa informacyjnego: polityczna strategia Unii Europejskiej w kontekście globalnych problemów wieku informacji* (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; nr 2388), Katowice 2005.
- ePolska – Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001– 2006*, Ministerstwo Gospodarki, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 11 września 2001 r.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe: teorie analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 2005.
- Haber L.H., *Poznawcze aspekty badań nad społecznością informacyjną [w:] Mikrosoczełność informacyjna. Na przykładzie miasteczka internetowego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie*, red. L.H. Haber, Kraków 2001.
- <http://www.cie.gov.pl/www/serce.nsf/0/6A1F328341480FEAC1256F6A0038762F?Open> (dostęp: 31.08. 2010 r.).

- Kędra J., *Wybranie aspekty funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Spoleczeństwo informacyjne: stan i kierunki rozwoju w świetle uwarunkowań regionalnych*, red. C.F. Hales, Rzeszów 2008.
- Krzysztofek K., Szczepański M.S., *Zrozumieć rozwój: od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Katowice 2005.
- Nowak J.S., *Spoleczeństwo informacyjne – geneza i definicje*, por. http://www.silesia.org.pl/upload/Nowak_Jerzy_Spoleczenstwo_informacyjne-geneza_i_definicje.pdf (dostęp: 31.08.2010 r.)
- Nowina-Konopka M., *Istota i rozwój społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Spoleczeństwo informacyjne. Istota, rozwój, wyzwania*, red. M. Witkowska, K. Cholawo-Sosnowska, Warszawa 2006.
- Papińska-Kacperek J., *Spoleczeństwo informacyjne*, Warszawa 2006.
- Stempnakowski Z., *Administracja elektroniczna* [w:] *Spoleczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, red. A. Szewczyk, Warszawa 2007.
- Witkowska M., Cholawo-Sosnowska K. (red.), *Spoleczeństwo informacyjne. Istota, rozwój, wyzwania*, Warszawa 2006.
- Zacher L.W., *Polskie badania nad społeczeństwem informacyjnym: Przegląd wybiórczy* [w:] *Polskie doświadczenia w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego: dylematy cywilizacyjno-kulturowe*, red. L. Haber, Kraków 2001.